

Biblioteka
KYKLOS

TIM *press*

Biblioteka

KYKLOS

JAN-WERNER MÜLLER

Što je populizam?

Naslov izvornika

What is populism?

© 2016 Jan-Werner Müller

© za hrvatsko izdanje:

TIM press d.o.o., Zagreb

Tel.: 01 611 97 13; Faks: 01 611 97 14

E-mail: tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana

ISBN 978-953-8075-24-7

JAN-WERNER MÜLLER

Što je populizam?

S engleskoga preveo

Višeslav Raos

Zagreb, 2017.

Jedino značenje koje vidim u riječi „narod“ jest „mješavina“, ako zamijenimo riječ „narod“ riječima „broj“ i „mješavina“, dobit ćemo neke jako čudne pojmove... „suverena mješavina“, „volja mješavine“ i sl.

PAUL VALÉRY

Sva vlast proizlazi iz naroda. No kamo ide?

BERTOLT BRECHT

Sadržaj

Uvod	
Jesu li svi populistici?	7
Prvo poglavlje	
Što populistici govore	15
Drugo poglavlje	
Što populistici čine, ili populizam na vlasti	49
Treće poglavlje	
Kako se nositi s populistima	83
Zaključak	
Sedam teza o populizmu	107
Bilješke	111
Zahvale	129
O autoru	133

Uvod

JESU LI SVI POPULISTI?

Ni u jednoj američkoj izbornoj kampanji o kojoj postoji živo sjećanje nije se više zazivala riječ „populizam“ nego u onoj koja se odvijala 2015. – 2016. godine. I Donald Trump i Bernie Sanders dobili su etiketu „populista“. Taj se pojam redovito koristi kao sinonim za „protuestablišment“ i to bez obzira, čini se, na konkretne političke ideje. Čini se da, za razliku od stava, sadržaj jednostavno nije bitan. Stoga se ovaj pojam također primarno veže uz specifična raspoloženja i osjećaje – populisti su „ljuti“, njihovi birači su „frustrirani“ ili „ogorčeni“. Slične tvrdnje možemo čuti o nekim političkim liderima i njihovim sljedbenicima u Europi. Primjerice, Marine Le Pen i Geertu Wildersu obično se pridaje epitet populista. Oboje ovih političara nesumnjivo su na desnici. Međutim, uz fenomen Sandersa, postoje i buntovnici ljevice koje se naziva populistima. U Grčkoj je to *Syriza* („Koalicija radikalne ljevice“), koja je došla na vlast u siječnju 2015. godine, a u Španjolskoj *Podemos* („Mi možemo“), koji sa *Syrizom* dijeli temeljni stav o odbacivanju politike štednje Angele Merkel, nastale kao odgovor na europsku dužničku

krizu. Obje političke opcije – posebice *Podemos* – ističu da su inspirirane onime što se u Latinskoj Americi obično naziva „ružičastom plimom“ – uspjehom populističkih vođa kao što su Rafael Correa, Evo Morales te, nadasve, Hugo Chávez. No što je uistinu zajedničko svim tim političkim akterima? Slijedimo li Hannah Arendt, prema kojoj je sposobnost političkog rasuđivanja ustvari sposobnost jasnog razlučivanja, sveprisutno stapanje lijevoga i desnoga u raspravi o populizmu trebalo bi nas nagnati na razmišljanje. Je li moguće da je popularnost postavljanja dijagnoze „populizma“ različitim fenomenima konačni poraz sposobnosti političkog rasuđivanja?

Ova knjiga započinje opservacijom da je, bez obzira na sve što se govori o ovom fenomenu – bugarski politolog Ivan Krastev, jedan od najoštroumnijih analitičara demokratskog života današnjice, naše je doba čak nazvao „dobom populizma“¹ – prilično je jasno da ne znamo točno o čemu zapravo govorimo kada je riječ o populizmu. Jednostavno nam nedostaje kakva *teorija* populizma, pa i koherentni kriteriji koji bi nam omogućili da na neki smislen način odredimo trenutak u kojemu politički akteri postaju populistima. Naposljetku, svaki političar – posebice u demokracijama pogonjenima ispitivanjima javnog mnijenja – želi se svidjeti „narodu“. Svi političari žele pričati priču koju će razumjeti što više građana, svi žele biti senzibilizirani za način na koji „obični ljudi“ razmišljaju te, ponajviše, kako se osjećaju. Je li moguće da je populist jednostavno uspješan političar koji nam se ne sviđa? Može li optužba za „populizam“ sama po sebi biti populistička? Naposljetku, bi li populizam zapravo mogao biti „autentični glas demokracije“, kao što je tvrdio Christopher Lasch?

Ova knjiga želi pripomoći prepoznavanju populizma i suočavanju s njime. To želi postići na tri načina. Kao prvo,

želim pružiti uvid u to kakvu vrstu političkog aktera možemo okarakterizirati kao populista. Tvrdim da je kritika elita nužan, no ne i dovoljan preduvjet da bi se nekoga ubrojilo u populiste. Inače bi svatko tko kritizira *status quo* u, primjerice, Grčkoj, Italiji, ili u Sjedinjenim Američkim Državama po definiciji bio populist – a, što god tko mislio o *Syrizi*, pobunjeničkom Pokretu pet zvijezda (*Movimento cinque stelle*) Beppea Grilla, ili, kada smo kod toga, Sandersu, teško je poreći da njihovi napadi na elite nisu često opravdani. Uz to, ako je kritika postojećih elita sve što populizam čini populizmom, gotovo svaki predsjednički kandidat u Sjedinjenim Američkim Državama bi bio populist. Na kraju krajeva, svatko se kandidira „protiv Washingtona“.

Osim što su antielitistički orijentirani, populistu su uvijek i antipluralisti. Populisti tvrde da oni i samo oni predstavljaju narod. Sjetimo se, primjerice, turskog predsjednika Recepta Tayyipa Erdoğana koji je na partijskom kongresu, prkoseći brojnim domaćim kritičarima, upitao: „Mi smo narod, a tko ste vi?“ Dakako, znao je da su njegovi oponenti također Turci. Svojeatnje ekskluzivnog predstavnštva nije empirijske naravi, već uvijek ima jasne *moralne* implikacije. Kada se natječu za javni položaj, populistu svoje političke suparnike ocrtavaju kao dio nemoralne, pokvarene elite. Kada su pak na vlasti, odbijaju bilo kojoj oporbi priznati legitimitet. Populistička logika također implicira da svi oni koji ne podupiru populističke stranke ustvari nisu pravi pripadnici naroda – naroda kojega se uvijek definira kao poštenog i moralno ispravnog. Jednostavno, populistu ne tvrde: „Mi smo 99 posto.“ Umjesto toga, uvjeravaju nas: „Mi smo 100 posto.“

Iz vizure populista, ta se računica uvijek isplati: bilo koji ostatak može se odbaciti kao nemoralan i kao nešto što ustvari nije pravi dio naroda. Drugim riječima, populizam je uvijek *oblik identitetske politike* (premda nisu sve inačice

identitetske politike populističke). Ono što proizlazi iz ovog razumijevanja populizma kao ekskluzivističkog oblika identitetske politike jest da populizam ima tendenciju ugrožavati demokraciju. Naime, demokracija iziskuje pluralizam i priznanje da smo obvezni pronaći pravedne uvjete zajedničkog življenja kao slobodni, jednakopravni, ali i kao građani čija različitost nije upitna. Ideja da postoji jedinstven, homogen, autentični narod jest bajka – kao što je rekao filozof Jürgen Habermas – „narod“ se jedino javlja u obliku množine. Riječ je o opasnoj bajci, budući da se populisti ne samo hrane sukobom i potiču polarizaciju, već svoje političke suparnike tretiraju kao „neprijatelje naroda“ te ih žele potpuno isključiti.

To ne znači da će svi populisti slati svoje neprijatelje u gulag ili graditi zidove uzduž granice, no populizam se isto tako ne ograničava na bezopasnu predizbornu retoriku ili puki prosvjed koji splasne čim populistu dođu na vlast. Populisti mogu i vladati kao populistu. To je suprotno uvriježenom mišljenju da populističke protestne stranke same sebe poništavaju nakon što pobijede na izborima, budući da se po definiciji nije moguće buniti protiv sebe samoga na vlasti. Populistička vladavina ima tri obilježja: pokušaj preuzimanja državnog aparata, korupcija i „masovni klijentelizam“ (materijalne koristi ili birokratske usluge kao zalag građana koji time postaju „klijenti“ populista) te sustavni pokušaji suzbijanja civilnoga društva. Dakako, mnogi autoritarni režimi postupaju slično. Razlika je u tome što populistu opravdavaju svoje postupke tvrdnjom kako oni jedini predstavljaju narod te im to omogućava da se vrlo otvoreno upuste u ovakve prakse. To također objašnjava zašto otkrića koruptivnih radnji rijetko idu na štetu populističkim vođama (recimo u slučaju Erdoğana u Turskoj ili krajnje desnog populista Jörga Haidera u